

KLASİK TÜRK ŞAİRLERİNİN GÖZÜYLE MEYVELER

Yavuz BAYRAM *

ÖZET

Bu yazıda, “nar”dan başlanarak, tespit edilen diğer meyvelerle ilgili tanımlar, sayısal veriler, değişik öğelerle ilişkilendirilmelerinde başvurulan yöntemler, anlam çerçeveleri; ilgili beyitlerin tahlillerine dayanılarak ortaya konulmuştur. Bu anlamda ilk olarak nar incelenmiştir. Narın ardından incelenen Türkçe divanlarda geçtikleri beyitlerin sayısı ile orantılı olarak, “*bâdem, şeftâli, elma, portakal...*” gibi meyveler üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: divan şairleri, meyveler, anlam çerçevesi.

FRUITS by POINT of VIEW of THE DIVAN POETS

ABSTRACT

In this article starting from “pomegranate”, the explanations and the numerical values related with the defined flowers, the methods used in comparison with several elements and rose have been defined basing on the analysis of the related couplets. In this meaning firstly pomegranate has been analysed. Later, the fruits such as “almond, peach, apple, orange...” have been mentioned considering the numerical data related with these elements.

Key words: divan poets, fruits, signification frames.

Giriş

Şüphesiz meyveler, Osmanlı devrinde olduğu gibi, özellikle ekonomileri tarıma dayalı toplumlar açısından son derece önemlidirler. Bir çiftçinin gözünde meyvelerin çok farklı anlamlar taşıması gibi, başka herhangi bir mesleğe mensup bir kimsenin gözünde de farklı bir anlam ifade etmesi, son derece doğaldır. Elbette bunlar kadar doğal olan başka bir bakış açısı da şairlerinkidir. Nitekim bu makalede, özet hâlinde de olsa, meyvelerin divan şairlerinin bakış açısıyla değerlendirilmelerine¹ yer verilecektir.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, divan şairlerinin meyvelere bakış açıları; genellikle şairâne yaklaşımlara, soyut ve somut unsurlarla ilişkilendirmelere, benzetmelere ve bağdaştırmalara dayalıdır. Bununla birlikte şurası asla gözden kaçırılmamalıdır ki divan şairleri, meyvelerden bahsederlerken, daima onların *tat, yetiştirme şartları, doku, koku, şekil ve renk* gibi insanlar açısından ilgi çekici bitkisel özellikleriyle ve faydalarıyla uyumlu olmaya son derece özen göstermişlerdir.

Kısaca söylemek gerekirse divan şairleri, insanlar için pek çok açıdan yararları bulunan meyveleri, hem bu yararları hem de bu yararlarıyla bağlantılı olarak soyut ve somut pek çok değişik unsurlarla ilişkilendirilerek şiirlerine yansıtılmışlardır.

Klasik Türk Şiirinde Meyveler

Klasik Türk şiirinde meyve anlamına gelmek üzere *mîve, bâr* ve *semer* gibi kelimeler kullanılmıştır. Bu kelimelerle daha çok olumlu ve soyut öğeler arasında bağdaştırma yapan divan şairleri, şiirlerinde pek çok meyve ağacına ve bu ağaçların meyvelerine yer vermişlerdir.

Nâr, Enâr, Rûmmân, Gülnâr (Nar) (نار, انار, كنار): Klasik Türk şiirinde en çok geçen meyve olan nar, daha çok *kırmızının değişik tonlarında bulunan küçük, sulu ve tatlı taneli yuvarlak meyveleri, bu meyvelerin küçük tanecikleri ve renkli çiçekleri* açısından dikkat çekmiştir. Bu özellikleri; narın sevgilinin *yüzü, yanağı, sinesi, ağzı, dudakları, göğüsleri ve kirpikleriyle*; âşkın *gözü, gözbebeği, gözyaşı ve kanlı başıyla ve nîze, mızrak, yâkût, la'l, diir, ahker, şu'le, şerâr,*

* Yrd.Doç.Dr Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (yavuzebrar@gmail.com).

¹ Bu konuda sayıca yeterli olmasa da bazı önemli çalışmaların bulunduğunu hatırlatmakta yarar vardır: Karahan 1980, 55-63; Mermer 1985; Yılgör 1990; Çağlayan 1990; Demirel 2000; Erdoğan 1989; Doğan 1995, 70-74; Aybet 1989; Şimşek (Kartal) 1994; Gökyay 1993, 9-13; Özel 1981; Çetindağ 2002, 171-182.

Örnekler

Hüsnünün bāğından ol kim *nâr* alır
Nâr alır sanır velikin *nâr* alır Cem Sultan
 Cigerde cem olalı kanlı kanlı peykânın
 Derûn-ı sînemi gördüm *enâra* benzettim Necâfî
 Bir yüzün görse gözüm bin la‘l-i *rümmânî* döker
 Sad-hezârân zahm-ı tîşeyle verir kan cevherin Hayâlî

Bâdem (Bâdâm) (بادام , بادم): Klasik Türk şiirinde sık kullanılan meyvelerden olan bâdem, *bol ve renkli çiçekler açması, iki içli olması, yağ ve şekerleme yapımında kullanılması ve şekli* açısından değerlendirilmiştir. Bu özellikleriyle bağlantılı olarak klasik Türk şiirindeki temel işlevi, *sevgilinin gözleriyle benzerliğine dayanır. Ayrıca bâdbân (yelken), beden, boy, gözyaşı, gümüş, pîrehan, habs ve sevgili* ile de ilişkilendirilmiştir.

Örnekler

Bâdedir la‘lin lebin mestânedir nergislerin
 Bezm-i hüsnün zînet etmiş piste bir *bâdem* iki Necâfî
 Olıcak yâr gibi dilber-i şîrîn-harekât
 Teni pâlûde-i ter gözleri *bâdâm* olsa Bâkî
 Olsa ger nâmiye feyz-i nazarından sîrâb
 Çeşm-i âhû bitirir bāğda nahl-i *bâdâm* Nedîm

Şeftâlû (Şeftali) (شفتالو): Klasik Türk şiirinde sık geçen meyvelerden biri olan şeftali, daha çok *güzel kokulu, sulu ve lezzetli, yuvarlak, kırmızı tonlarındaki meyvesi* açısından değerlendirilir. *Sevgilinin dudağı ve bûse* ile özdeşleştirilmesi; ayrıca *öpme izi, yanak, gazel, kadeh, ferruh* gibi öğelerle ilişkilendirilmesi de bu özelliklerinden kaynaklanır.

Örnekler

Boyun ki serv-i çemendir yemişi *şeftâlû*
 Bu lezzet ü bu halâvet semerde buluna mı Şeyhî
 Yiyeli sengini ol lebleri *şeftâlû*nun
 Bitti şâh-ı bedenimde niçe âlû-yı siyâh Nev‘î
 Bûseden gül gül olup ‘ârız-ı âli dönmüş
 Gögerüp sîb-i zenahtan gül-i *şeftâlû*ya Nedîm

Elma, Alma, Sîb (المة , ألما , سيب): Divanlarda sık rastlanan meyvelerden olan elma; *güzel kokulu, sulu, lezzetli, yuvarlak ve daha çok kırmızı renkli olan yuvarlak biçimli meyveleri* nedeniyle dikkat çeker. Doğal olarak bu özellikleri, klasik Türk şiirinde *sevgilinin çenesi (gabgab, zenehdân, zekân)* için temel bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesinde etkilidir. Ayrıca *âşığın yanağı ve gözleri, ümid, mîhr ü mâh (güneş ve ay) ve yeryüzü* ile de ilişkilendirilmiştir.

Örnekler

Gülşen-i hüsnünde çün hurmâ-yı la‘lindir lebi
 Yaraşır ger *sîb*-i sîmindir der isem gabgabı Cem Sultan
 Hansı bāğun var bir nahli ol kadûn tek bârver*
 Hansı nahlin hâsılı *sîb*-i zenâhdânınca var Fuzûlî
 Çeh değil *sîb*-i zenehdânında yer kalmış Nedîm
 Zahm-ı engüş-t-i nigâh-ı intihâbından senin Nedîm

Nârenc, Turunc (نارنج , نارنج): Bu iki kelime, beyitlerde genellikle *portakal* anlamında kullanılmıştır. *Yuvarlak şekli ve turuncu rengi* gibi bitkisel özellikleri; klasik Türk şiirindeki anlam çerçevesinin (Bkz. Aksan 1993, 1995; Bayram 2001) *sevgilinin göğüsleri (pistân), çenesi (gabgab), yanağı, elbisesi; âşığın gözleri, külâh, ay, güneş, yıldız, lâle, beniz ve âşık* gibi öğelerden oluşmasında etkili olmuştur.

Örnekler

* Bu mısranın Akyüz (1990), İpekten (1996) ve Mazıoğlu (1986) tarafından hazırlanan kaynaklardaki şekillerinde vezin açısından bir problem dikkat çekmektedir. Yukarıdaki hâlinde de ‘bir’ kelimesinde bir zihaf görünmektedir.

Görüp pistânların bildim kemâlin gülbedenlikte
Turunc ammâ ki bilmem nice bitmiş yâsemenlikte Nedîm
 Gülbeşeker dudağı yanağı *nârenc* ü nâr
 Haste ciger olmuşam nâr durur sevgilim Karamanlı ‘Aynî
 Şi‘r-i Yahyâ’nın nihâl-i tâzedir her mısra‘ı
 Encüm-i şehlâ gibi ucunda var yer yer *turunc* Taşlıcalı Yahyâ

Ayva, Eyvâ, Bih (به , ايوا , آيوا): *Sarı renkli ve yuvarlak* olmasından dolayı, klasik Türk şiirinde en çok *âşığın yüzü* ile ilişkilendirilmiştir. *Âşığın yanağı, sevgilinin çenesi, güneş* ve *ayla* ilişkilendirilmesi de aynı özelliklerinden kaynaklanır. Ayrıca divan şairleri, *eyvâ* kelimesini çoğu zaman tevriyeli ve ihâmlı (*eyvâh, eyva/ayva*) kullanmışlardır.

Örnekler

Vermeyip berfe zarar vâhime-i hıfzından
 Kala berf içre nihân penbede gûyâ *ayvâ* Nâbî
 Ne nârencât yazmış dūd-ı hattı nâr-ı haddinde
 Yüzüm rengin müşâbih etti *eyvâ* ile nârence Zâtî
 Eder ‘âşik egerçi ketme kûşîş sūz-ı pinhânın
 Velî rüyundaki bu reng-i *ayva* yâ ne âyâ ne Nâbî

Piste (Fıstık) (پسته): Klasik Türk şiirinde sıkça kullanılan bir meyvedir. *Küçük olması, kavrulmuş kabuğunun çatlatılması ve lezzetli olması; sevgilinin dudağı ve ağzı için temel bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesinde etkili olmuştur.*

Örnekler

Cem leb-i mey-gûnuna dil vereli ey *piste*-leb
 Durmadan kanlı yaşı bu çeşm-i giryândan tamar Cem Sultan
 Ağzın bıçaklar açmaya sohbette *pistenin*
 Kim leblerine gonca-i handân olur harîf Necâtî
 Hasret-i müy-ı miyânınla eyâ *piste*-dehen
 Korkaram Zâtî'yi mülk-i ‘ademe gönderesin Zâtî

Hurma, Rutab, Nahl (نخل , رطب , خرما): *Küçük, etli, lezzetli bir meyve olması ve fidanı;* divan şairlerinin hurmayı başta *sevgilinin dudağı* olmak üzere, *dilber, tesbih* ve *sevgilinin boyu* ile ilişkilendirmelerine sebep olmuştur.

Örnekler

Yüzün görene erse n'ola la‘l-i şeker-hâ
 Erzân olur ey şîr-dehen Ka‘bede *hurma* Necâtî
 Ağzım suyu akar göricek şekerin lebin
 Sun bâri la‘lin ağzıma *hurma*-yı ter gibi Cem Sultan
 Sanman aceb *rutab* yerine verse la‘l-i ter
 Nahli ki kan yaşı ana neşv ü nemâ verir Fuzûlî

‘Unnâb, Hünâb (Çiğde) (عناب): Hünâbın klasik Türk şiirindeki temel işlevi, *sevgilinin dudağı* ile benzerlik göstermesine dayanır. Buna hünâbın meyvesinin *küçük, leziz ve renkli* olması sebep olmuştur.

Örnekler

Alınıptır lâle rengi ol gül-i sîrâbdan
 Kuruyuptur la‘l kanı ol iki ‘*unnâb*dan Necâtî
 Bezm-i meyde nukle el sunmaz hemân ancak Nedîm
 Dilberin ‘*unnâb*-ı la‘lin çeşm-i bādâmın bilir Nedîm
 Parmakları ucunu ki hinnâlamış nigâr
 ‘*Unnâba* benzemiş ki asılır budak budak Mesîhî

Kaysı, Kaysı (Kaysı) (قيس , قيس): Klasik Türk şiirinde nadir görülen meyvelerdendir. Daha çok *leziz ve yumuşak* bir cennet meyvesi olarak, *sevgilinin tatlı dudağı* ile ilişkilendirilir.

Örnekler

Kaysı-yı la‘l-i dost Mesîhî ne hûb olur
 Kim yok anın yırı ile aslâ çekirdeği Mesîhî
 Bu *kaysı* bâğ-ı cennette bitiptir diye ey servim

Eger ‘unnâb-ı la‘linden ala tâtâr şeftâlû Zâtî

Fındık, Funduk, Bunduk (فندق , فندق): Nâdir geçen meyvelerden olan fındık, *küçük ve yuvarlak* şeklinden dolayı genellikle *yıldızlar*la ilişkilendirilmiştir.

Örnekler

Funduklara sitâreler altın varak sarıp
Ta‘lîmhânesine anın attılar nişân Necâtî

Funduklar olup giceler etfâle kevâkib
Mecliste gümüş sini idi mâh-ı şeb-ârâ Nev‘î

Emrûd (Armut) (امرود): Klasik Türk şiirinde çok az rastlanan meyvelerdendir. Gerçek anlamı yanında, şeklinden dolayı *boyun ve testi* için benzerlik ögesi olarak kullanılmıştır.

Örnekler

Emrûd şekli olmaz idi ey nihâl-i lutf
Olmasa bâğ-ı saltanatında semer nişân Necâtî

Alma vü *emrûd* enâr encir turunclar bî-hisâb
Funduk u piste mevîz ü meyveler elvândır Cem Sultan

Erik, Âlû (ألو , أريك): Klasik Türk şiirinde çok az rastlanan meyvelerden olan erik, mayhoş ve ekşimsi tadı ve olgun hâlindeki siyah rengi açısından, şeftali ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

Örnek

Eriklerle yüzün zeyn et anı ayvâ ile gönder
Eger la‘linden alma isteye ağıyâr şeftâlû Zâtî

Lîmûn, Leymôn (Limon) (ليمون): Sarı renkli olmasından dolayı limon, klasik Türk şiirinde *âşığın benzi, çehresi ve sevgilinin elbisesi* için benzerlik ögesi ve niteleme sıfatı olarak kullanılır.

Örnek

Giyiptir câme-i *limonî* gûyâ kim iki merdüm
Sararmış za‘f-ı tebden gözleri ey Zâtî cânânın Zâtî

Kirâs (Kiraz) (كراس): Kiraz, klasik Türk şiirinde *şekil, renk ve tat* açısından sevgilinin dudağı için benzerlik ögesi olarak değerlendirilir.

Örnek

‘Âşık ki nakş eder dil-i pür-cûşa la‘lini
Gûyâ *kirâs* dânesidir kim şarâba kor Nedîm

Hanzal (Ebuçehil karpuzu) (حنظل): *Çok acı tadıyla* bağlantılı olarak, klasik Türk şiirinde daha çok olumsuz kavramlarla birlikte ve *şekerle* tezat oluşturacak biçimde kullanılmıştır.

Örnek

Semûm-ı kahr-ı cihân-sûzı esse gülzâra
Olur ‘usâre-i *hanzal* zamîr-i gülde gülâb Nâbî

Vişn (Vişne) (وشنه , وشن): *Şekil, tat ve renk* açısından, *sevgilinin dudakları* için benzerlik ögesi olarak değerlendirilmiştir.

Örnek

Ne gam sâkî eger sahbâ dükense âb hâzırdır
Senin zemzemleyip de sunduğun *vişnâbdan* kalmaz Nâbî

Cevz (Ceviz) (جوز): Kabuğunun kırılıp içinin yenmesi nedeniyle, fıstık ve bâdemle ilişkilendirilmiştir.

Örnek

Cevzden kıymet ü lezzette füzûndur piste
Var tesellileri hâlince tenük-‘ayşların Nâbî

Dut, Tut (طوت , دوت): Yumuşak ve lezzetli bir meyve olması itibarıyla sevgilinin yanağı; yeşil yaprakları itibarıyla da *ipek böceği* (kirm-i pîle) ve *elbise* (libâs) ile ilişkilendirilmiştir.

Örnek

Zihî sâni‘ ki eyler berg-i *tut* u kirm-i bed-bûdan
Libâs-ı iftihâr-ı şehriyârân atlas u dîbâ Nâbî

İncîr, Encîr, Tîn (تين , انجير): İstisnâî ölçüde az kullanılan meyvelerden olan incir, hem gerçek anlamıyla hem de içindeki küçük tohumcuklarının yıldızlarla benzerliği açısından dikkat

Örnek

Eylese şân u şukûhı zu‘afâya imdâd

Kûh-ı Elbürz'e satar kevkebe tohm-ı *encîr*

Nâbî

Şemâme, Kelek (Kavun) (شمامه): Klasik Türk şiirinde çok az geçen kavun, daha çok olgunlaşmamış hâliyle ve olumsuz çağrışımlarla değerlendirilmiştir.

Örnek

Bilmem ne sihre başladı câdû-yı zülfü kim

Boynunu yâr ‘add eder oldu *şemâmeler*

Nâbî

Zeyt, Zeytûn (Zeytin) (زيتون , زيت): Klasik Türk şiirinde çok az geçer. Kurân-ı Kerîm’de geçmesi ve oruç açmada kullanılması açısından dikkat çekmiştir.

ÖrnekTîne kase m etti Hak yazdı bu *zeytûnu* rak

Tûr iledir her sebak gel bana gel gel bana

Karamanlı Aynî

Mûz, Mevîz (موز , موز): Taranan divanlarda tek beyitte tespit edilen muz, gerçek anlamıyla lezzetli ve renkli bir meyve olarak kullanılmıştır.

Örnek

Alma vü emrûd enâr encir turunlar bî-hisâb

Funduk u piste *mevîz* ü meyveler elvândır

Cem Sultan

Sonuç ve Değerlendirme

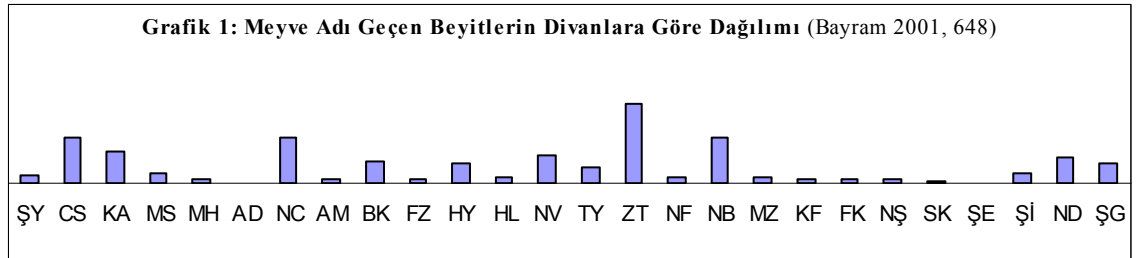
Görüldüğü gibi taranan divanlarda pek çok meyveye, bütün bitkisel nitelikleriyle uyumlu olacak biçimde, yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu meyvelerle ilgili özet niteliği taşıyacak bir sözlük çalışmasına yer verilmiştir.

Tablo 1: Klasik Türk şiirinde Tespit Edilen Meyvelerle İlgili Sözlük Çalışması (Bayram 2001, 647)					
Adı	İmlâ	Diğer Adları-1	Diğer Adları-2 (Halk Arasında)	İngilizcesi	Latincesi
Âlû	الو	Erik	Şeftali	Plum	Prunus domestica
Bâdem	بادام , بادم	Bâdâm	Bayam, Bayan, Boçça, Payam	Almond	Amygdalus sommunis
Bih	به	Eyvâ, Bihî	Ayva	Quince	Cydonia vulgaris
Cevz	جوز	Ceviz	Ceviz, Koz, Yandak	Walnut	Juglas regia
Emrûd	امرود	‘Amrud, Emrût	Kereviz	Pear	Pirus communis
Encîr	انجير	Encîre, İncir, Tîn	İncir	Fig	Ficus carica
Tîn	تين				
Funduk	فندق	Bınduk, Bunduk	Fındık	Hazelnut	Corylus avellana
Hanzal	حنظل		Ebücehil karpuzu, Acı elma, İt hıyarı, Acı hıyar	Hot cucumber	Citrullus colocynthis
Hurma	خرما	Rutab, Temr, Nahl	Hurma, Şeker ağacı	Palm, Palmiye	Phoenix dactylifera
Kaysı	قيصي , قيص	Kays	Kaysı, (Zerdali), Zerdali aşması, Fıfış, Sarı erik	Apricot	Armeniaca vulgaris
Kirâs	كراس		Kiraz	Cherry	Cerasus microcarpa
Lîmûn	ليمون	Lîmû, Leymôn	Limon	Lemon	Citrus limonum
Mevz	موز	Mûz	Muz	Banana	Musa sapientum
Nâr	نار	Enâr, Rûmmân, Gülnâr	Nar	Pomegranate	Punica granatum
Nârenc	نارنج	Turunc, Nâreng	Portakal, Ağaç kavunu, Greyfurt, Altıntop, Turunçgiller	Citrus fruits	Citrus aurantium amara
Piste	پسته	Fustuk	Fıstık, Günâr, Küner, Küner, Çam	Peanut, Pistachio	Pinus pinea
Sîb	سبب	Siv, Tuffâh, Alma	Elma	Apple	Malus sylvestris, orientalis
Şeftâlû	شفتالو	Şeftâlû	Şeftali	Peach	Persica vulgaris
Şemâme	شمامه	Kelek	Yabânî Kavun, Şal Kabağı		Cucumis trigonus

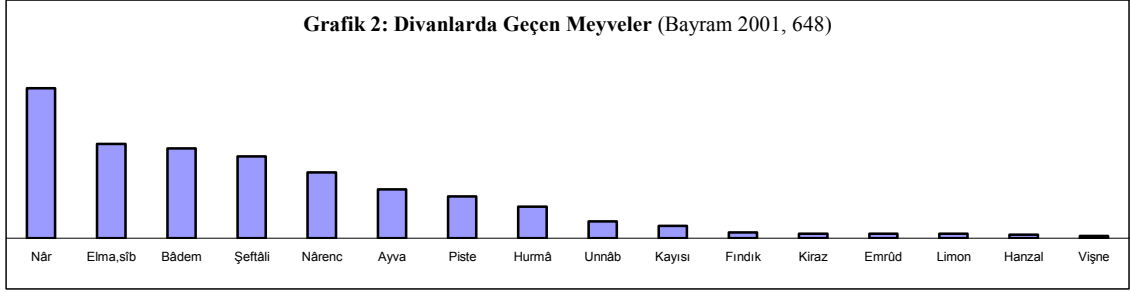
Tût	توت	Dût, Tûd	Dut	Mul(berry)	Morus alba
Unnâb	عناب		Hünnap, Çiğde, Çiyde	Lotus	Zizyphus jujuba
Vişne	وشن	Vişn	Vişne	Morello Sour cherry Black cherry	Cerasus vulgaris
Zeytûn	زيتون	Zeyt		Olive	Olea europaea

Meyvelerle ilgili beyitlerin taranan 26 Türkçe divana göre dağılımlarını ifade eden sayısal değerler aşağıdaki tablo ve grafiklerde karşılaştırmalı olarak verilmiştir:

Tablo 2: Meyvelerin Divanlara Göre Dağılımı (Bayram 2001, 648) ²																											
	ŞY	CS	KA	MS	MH	AD	NC	AM	BK	FZ	HY	HL	NV	TY	ZT	NF	NB	MZ	KF	FK	NŞ	SK	ŞE	Şİ	ND	ŞG	T
Nâr,enâr, rûmmân,gülnâr	4	5	4	2		1	10		7	1	8		8	2	32	3	15	5	2	3	1			5	4	10	132
Elma,sib	1	10	6	1	1		14		4	1	2	4	10	5	7		3	1	1		1	1			7	3	83
Bâdem	1	6	3	1			5	2	5	1	3		12	2	10	3	9	1	1		1			2	7	4	79
Şeftâli	1	7	7	1	4		2	1	5		3	2	2		25		2					1			3	5	72
Nârenc, turunc		5	4				8		4		5			7	7	1	2	1	1			1		6	5	1	58
Ayva		3	5	2			5		3		2	1	3	4	10		4	1									43
Piste	2	10	4				9			1	1				1		8								1		37
Hurmâ		6	4	2			2	1		1	2	1	1		3		3					1		1			28
Unnâb	1	3		1			5	1							1		1								2		15
Kayısı		1		3			2		1						3										1		11
Fındık		1					1						1		2												5
Kiraz															1		2								1		4
Emrûd		1					1										1									1	4
Limon		1							1		1				1												4
Hanzal																	2								1		3
Vişne																	1									1	2
İncir		1															1										2
Ceviz																	2										2
Dut																	1			1							2
Muz		1																									1
	10	61	37	13	5	1	64	5	30	5	27	8	37	20	103	7	57	9	5	4	4	2	1	14	31	26	586
				191							235						88							72			

² Tablodaki kısaltmalar: ŞY: Şeyhî, CS: Cem Sultan, KA: Karamanlı Aynî, MS: Mesihî, MH: Mihrî Hatun, AD: Adlî, NC: Necâtî, AM: Amrî, BK: Bâkî, FZ: Fuzûlî, HY: Hayâlî, HL: Helâkî, NV: Nev'î, TY: Taşlıcalı Yahyâ, ZT: Zâtî, NF: Nef'î, NB: Nâbî, MZ: Mezâkî, KF: Kafzâde Fâ'izî, FK: Fehîm-i Kadîm, NŞ: Neşâtî, SK: Sükkerî, ŞE: Şeyhülislâm Es'ad, Şİ: Şeyhülislâm İshak, ND: Nedîm, ŞG: Şeyh Gâlip.

Tablo ve grafiklerdeki verilerden yola çıkarak, klasik Türk şiirindeki meyvelerle ilgili şu değerlendirmelerin yapılması mümkündür:

1. Taranan divanlarda en çok dikkat çeken meyve *nar* olmuştur. *Elma, bâdem, şeftali ve portakal* da klasik Türk şiirinde sıkça rastlanan meyveler arasında sayılabilir. Bu anlamda üçüncü grubu *ayva, fıstık, hurma, hünnap* ve *kayısı* oluşturmaktadır. Klasik Türk şiirinde en az rastlanan meyveler ise *findık, kiraz, armut, limon, hanzal, vişne, incir, ceviz, dut* ve *muzdur*.

2. Toplamdaki verilere bakıldığında, içinde herhangi bir meyve adının geçtiği beyit sayısı açısından, en verimli dönemin *16.yüzyıl*, en verimsiz dönemin ise *17 ve 18.yüzyıllar* olduğu görülmektedir. Şiirlerinde meyvelerden en çok söz eden divan şairleri *Zâtî, Cem Sultan, Nâbî ve Necâtî Bey*'dir.

3. Klasik Türk şiirinde çok sık geçen meyvelerin dağılımlarıyla ilgili veriler, tüm bitkilerle ilgili verilerle uyum hâlinindedir. Buna karşın az kullanılan meyvelerle ilgili verilerin zaman zaman değişik dönemlerde kümelendiği görülmektedir.

4. Meyvelerle ilgili toplam beyit sayısı, bitkilerle ilgili toplam beyit sayısı içinde oldukça *küçük* bir bölüm tutmaktadır. Bir başka deyişle meyveler, klasik Türk şiirinde ağaçlara, özellikle de çiçeklere oranla çok daha az yer edinebilmişlerdir. Buna karşın meyvelerle tarımsal ürünlere dair beyit sayısı birbirine oldukça yakındır.

KAYNAKÇA

Taranan Dîvânlar

Amrî Divanı, Haz. Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1979; **Bâkî Divanı**, Haz.Sabahattin KÜÇÜK, AKDITYK TDK Yay., Ankara 1994; **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Haz. İ.Halil ERSOYLU, AKDITYK TDK Yay., Ankara 1989; **Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni**, Matbaa-i Osmâniye, 1308; **Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Haz. Tahir ÜZGÖR, AKDITYK Yay., Ankara 1991; **Fuzûlî Divanı**, Haz.Kenan AKYÜZ-Süheyl BEKEN-Sedit YÜKSEL-Müjgân CUNBUR, Akçağ Yay., Ankara 1990; **Helâkî Divanı**, Haz.Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1982; **Hayâlî Bey Divanı**, Haz. Ali Nihad TARLAN, Akçağ Yay., Ankara 1992; **Kafzâde Fâ'izî Divanı**, Haz. Ali Osman COŞKUN, (Basılmamış), Samsun 1997; **Karamanlı Aynî Divanı**, Haz. Ahmet MERMER, Akçağ Yay., Ankara 1997; **Mesîhî Dîvânı**, Mine MENĞİ, AKDITYK Yay., Ankara 1995; **Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, Haz. Ahmet MERMER, AKDITYK Yay., Ankara 1991; **Mihri Hatun Divanı**, Haz.Metin HAKVERDİOĞLU, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahmet Yesevi Üniversitesi; **Nâbî Divanı I-II**, Haz.Ali Fuat BİLKAN, MEB Yay., İstanbul 1997; **Necâtî Bey Divanı**, Haz. Ali Nihad TARLAN, Akçağ Yay., Ankara 1992; **Nedîm Divanı**, Haz.Muhsin MACİT, Akçağ Yay., Ankara 1997; **Nef'î Divanı**, Haz. Metin AKKUŞ, Akçağ Yay., Ankara 1993; **Neşâtî Divanı**, Haz.Mahmut KAPLAN, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ DTCF; **Nev'î Divanı**, Haz. Mertol TULUM-M.Ali TANYERİ, İÜEF Yay., İstanbul 1977; **Sükkerî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Haz. Erdoğan EROL, AKDITYK Yay., Ankara 1994; **Şeyh Gâlip Divanı**, Haz.Muhsin KALKIŞIM, Akçağ Yay., Ankara 1994; **Şeyhî Divanı**, Haz.Mustafa İSEN-Cemâl KURNAZ, Akçağ Yay., Ankara 1990; **Şeyhülislâm Esad ve Divanı**, Haz. Muhammet Nur DOĞAN, MEB Yay., İstanbul 1997; **Şeyhülislâm İshak ve Divanı**, Haz.Muhammet Nur DOĞAN, MEB Yay., İstanbul 1997; **Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı**, Haz. Mehmed ÇAVUŞOĞLU, İÜEF Yay., İstanbul 1977; **Zâtî Divanı I**, Haz.Ali Nihad TARLAN,

İÜEF Yay., İstanbul 1967; **Zâtî Dîvânı II**, Haz. Ali Nihad TARLAN, İÜEF Yay., İstanbul 1970; **Zâtî Dîvânı III**, Haz. Mehmed ÇAVUŞOĞLU-M. Ali TANYERİ, İÜEF Yay., İstanbul 1987.

Diğer Kaynaklar

AKSAN Doğan (1993). **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Şafak Matbaacılık: Ankara; (1995). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, AKDITYK TDK Yayınları: Ankara; AYBET Nahit (1989). **Fuzûlî Dîvânı'nda Maddî Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara; BAYRAM Yavuz (2001). **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçeveleri**, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Bitirilmiş Doktora Tezi: Samsun; ÇAĞLAYAN Bünyamin (1990). **Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda Maddî Kültür**, Gazi Ü. BE Y.Lisans Tezi, Ankara; ÇETİNDAG Yusuf (2002). "Türk Kültüründe Hayvan ve Bitki Motifinin Seyri", **Türkler Ansiklopedisi**, Vol.IV, No:4, 171-182; DEMİREL H.Gamze (2000). **Nef'î Dîvânı'nda Tabiat**, Fırat Ü. SBE Y.Lisans Tezi, Elazığ; DOĞAN M.Nur (1995). "Divan Edebiyatının Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", **Yedi İklim**, S:63, s.70-74; ERDOĞAN Kenan (1989). **Fuzûlî Dîvânı'nda Kozmoğrafya ve Tabiat**, Çukurova Ü. SBE Y.Lisans Tezi, Adana; GÖKYAY Orhan Şaik (1993). "Divan Şiirinde Meyveler", **Tarih ve Toplum**, S:112, s.9-13; İPEKTEN Halûk (1996). **Fuzûlî**, Akçağ Yayınları, Ankara; KARAHAN Abdülkadir (1980). "Klasik Türk Şiirinde Tabiat", **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İÜEF Yayınları: İstanbul, s.55-63; MAZIOĞLU Hasibe (1986) **Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler**, KTB Yay., Ankara; MERMER Ahmet (1985). **Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda Nebâtlar**, Gazi Ü. SBE Y.Lisans Tezi, Ankara; ÖZEL Rıdvan (1981). **Nev'î Dîvânı'nda Bitkiler**, Hacettepe Ü. SBE Y.lisans Tezi: Ankara; ŞİMŞEK (KARTAL) Nuray (1994). **16.Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Bitkiler: Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Bey, Nev'î**, Marmara Ü. SBE Doktora Tezi: İstanbul; YILGÖR Asuman (1990). **Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'nda Bitkiler**, İstanbul Ü. SBE Y.Lisans Tezi, İstanbul.